

Державний заклад
«ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені К.Д.УШИНСЬКОГО»

САМОТАЄВА Елла Олександрівна

УДК 159.942.5

**ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОСТІ НА
ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ САМОРЕГУЛЯЦІЇ СТУДЕНТІВ**

19.00.01– загальна психологія, історія психології

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата психологічних наук

Одеса – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників (м. Донецьк) Університету менеджменту освіти (м. Київ) НАПН України.

Науковий керівник: доктор психологічних наук, професор
Максименко Юрій Борисович,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д.Ушинського»,
професор кафедри теорії та методики практичної психології, декан художньо-графічного факультету.

Офіційні опоненти: доктор психологічних наук, професор
Калін Володимир Костянтинович,
Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського,
завідувач кафедри загальної психології,
декан факультету психології;

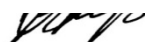
кандидат психологічних наук, доцент
Кошлань Ірина Григоріївна,
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського»,
доцент кафедри загальної та диференціальної психології.

Захист відбудеться "6" листопада 2010 р. об 11.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.03 у Південноукраїнському національному педагогічному університеті імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул.Старопортофранківська, 26, конференц-зала.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д.Ушинського за адресою: 65020, м.Одеса, вул.Старопортофранківська,36.

Автореферат розісланий " ____ " жовтня 2010 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.В.Кузнєцова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. У сучасних соціально-економічних умовах одним з найважливіших завдань, що стоять перед суспільством у цілому і в першу чергу перед системою освіти, є максимальне розкриття активних, діяльнісних основ особистості, її індивідуально-своєрідного творчого потенціалу, тобто розкриття і розвиток суб'єктних якостей людини.

Проблематика суб'єктного підходу до вивчення активності особистості, розробка категорії суб'єкта представлена в роботах К. О. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, А. В. Брушлінського, Г. С. Костюка, Б. Ф. Ломова, С. Д. Максименка, С. Л. Рубінштейна й ін.

У контексті загального аспекту суб'єктного розвитку людини одне з центральних місць посідає проблема усвідомленої регуляції особистістю своєї цілеспрямованої активності. Вивченню природи усвідомленої саморегуляції (структури, механізмів, закономірностей розвитку) присвячена велика кількість досліджень вітчизняних та зарубіжних психологів (Б. В. Зейгарник, М. Й. Боришевський, П. Голвітцер, В. К. Калін, Дж. Капрара, О. О. Конопкін, Д. О. Леонтьєв, Ю. Б. Максименко, Ю. О. Міславський, В. І. Моросанова, Г. С. Нікіфоров, Д. Сервін та ін).

Водночас актуальним для сучасної психологічної науки є питання стильової своєрідності саморегуляції активності. Формування індивідуального стилю саморегуляції дозволяє особистості досягти певних результатів у різних видах діяльності на суб'єктивно-припустимому рівні. Дослідженню стильових особливостей саморегуляції активності, зокрема чинників, які беруть участь у їхньому формуванні (екстраверсія, нейротизм, акцентуації характеру тощо) присвячені роботи О. М. Коноз, В. І. Моросанової, Р. Р. Сагієва, О. І. Холопової та ін. Аналіз цих та інших робіт засвідчує необхідність вивчення індивідуальних особливостей саморегуляції враховуючи їхній зв'язок, насамперед, з емоційною сферою.

Існує значна кількість досліджень, автори яких показують співвідношення різних феноменів емоційної сфери та активності особистості. Вивченню впливу емоцій і емоційності на поведінку і діяльність людини присвячені роботи В. К. Вілюнаса, А. П. Кепалайте, В. Д. Небиліцина, А. Є. Ольшаннікової, Л. А. Рабінович, С. Л. Рубінштейна, О. П. Саннікової, П. В. Сімонова, Б. М. Теплова та ін. Функціональна структура психологічних механізмів й умов емоційної регуляції навчальної діяльності розкривається О. Я. Чебикінім. Згідно О. П. Саннікової, яка узагальнила попередні дослідження емоційності, ця властивість є системоутворювальним чинником

відносно індивідуальної структури рис особистості, який здійснює вплив на регуляцію діяльності й виступає сполучною ланкою між діяльністю й актуальними емоціями. Ці теоретичні положення знайшли своє підтвердження та розвиток у низці диференціально-психологічних досліджень, здійснених під керівництвом О.П. Саннікової, в яких встановлено вплив емоційності на структуру різних властивостей особистості (Р. В. Белоусова, І. В. Бринза, І. А. Василенко, О. А. Кисельова, І. Г. Кошлань, О. В. Кузнєцова, О. А. Орищенко, А. В. Сергєєва, Ю. Г. Черножук та ін.).

Серед робіт, що показують саме взаємозв'язок емоційності і саморегуляції, необхідно виділити роботу І. В. Пацявічуса, присвячену дослідженню співвідношення індивідуально-типових особливостей емоційності та сенсомоторного аспекту саморегуляції діяльності.

Проте у відомих нам роботах проблема взаємозв'язку емоційності із стильовими особливостями саморегуляції цілеспрямованої активності особистості залишається недостатньо розкритою. У цьому аспекті важливим є вивчення впливу емоційності на стиль саморегуляції студентів під час їхньої професійної підготовки. У роботах, спрямованих на вивчення навчальної діяльності студентів (Є. П. Ільїн, В. Я. Кікоть, С. Д. Максименко, Н. І. Пов'якель, А. О. Реан, Н. В. Чепелева, В. А. Якунін та ін.), як правило, підкреслюється взаємозв'язок її ефективності з розвитком процесу довільної саморегуляції, але не розглядаються особливості впливу емоційності на формування індивідуального стилю саморегуляції активності особистості студентів. Разом з тим, вивчення індивідуально-стильових особливостей саморегуляції студентів і чинників, що беруть участь в її формуванні, необхідне для вирішення завдань реалізації індивідуального підходу під час навчання, забезпечення успішного особистісного й професійного зростання майбутніх спеціалістів.

Усе сказане й обумовило вибір теми нашого дослідження "Психологічні особливості впливу емоційності на індивідуальний стиль саморегуляції студентів".

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до наукової програми кафедри психології «Адаптація особистості до професійної діяльності», яка входить до тематичного плану Інституту післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників (№ державної реєстрації 0105U004700). Тема дисертаційного дослідження затверджена вченою радою Інституту післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників (протокол № 4 від 14 квітня 2003 року) та узгоджена Радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології в Україні (протокол № 4 від 28

квітня 2004 року). Автором досліджувались особливості впливу емоційності на стиль саморегуляції активності студентів під час їхньої професійної підготовки.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати й емпірично дослідити психологічні особливості впливу емоційності на індивідуальний стиль саморегуляції активності особистості студентів.

Для досягнення мети передбачено виконання наступних завдань:

1. На підставі теоретико-методологічного аналізу літературних джерел визначити основні підходи до вивчення впливу емоційності на саморегуляцію цілеспрямованої активності особистості, розглянути структуру цих явищ та їх психологічний зміст.

2. Обґрунтувати систему методів дослідження і скласти комплекс психодіагностичних методик, релевантних поставленій меті й спрямованих на виявлення впливу емоційності студентів на стильові особливості їхньої саморегуляції.

3. Провести емпіричне дослідження динамічних і якісних показників емоційності, стильових особливостей саморегуляції студентів на різних етапах професійної підготовки.

4. Визначити особливості взаємозв'язку позначених параметрів емоційності і стильових характеристик саморегуляції студентів; виявити характер взаємозв'язків емоційності та саморегуляції з широким спектром властивостей особистості.

5. Вивчити специфіку саморегуляції активності в залежності від особливостей емоційності студентів.

Об'єкт дослідження: індивідуально-типологічні чинники саморегуляції активності особистості студентів.

Предмет дослідження: вплив показників емоційності на індивідуальні стилі саморегуляції цілеспрямованої активності.

Гіпотеза: Спираючись, з одного боку, на наявні в сучасній психології положення про те, що емоційність як стійка властивість індивідуальності визначає специфіку її активності, і, з іншого боку, на положення про те, що система саморегуляції цілеспрямованої активності розвивається з набуттям суб'єктного досвіду, ми припустили, що, по-перше, динамічні та якісні характеристики емоційності через процес регуляції активності виступають формоутворювальним чинником індивідуального стилю саморегуляції студентів; по-друге, на різних етапах професійної підготовки індивідуальний стиль усвідомленої саморегуляції студентів характеризується специфічним змістом.

Методи дослідження. Мета і завдання дослідження зумовили необхідність використання наступних методів: 1) теоретичні (теоретико-методологічний аналіз проблеми, систематизація наукових літературних джерел, порівняння й узагальнення даних); 2) організаційні (метод поперечних зрізів); 3) методи збору емпіричних даних: спостереження, бесіда, тестування; 4) методи аналізу й обробки отриманих даних: кількісний (кореляційний), якісний (методи "асів" і "профілів"), статистичний (достовірність відмінностей за t-критерієм Стьюдента для незалежних вибірок і кутовим коефіцієнтом перетворення Фішера (f^*)) аналіз.

Комплекс психодіагностичних методик склали: тест-опитувальник "Характеристики емоційності" Є.П. Ільїна (для діагностики динамічних характеристик емоційності), "Чотирихмодальнісний тест-опитувальник емоційності" О.П. Саннікової (для діагностики якісних характеристик емоційності), тест-опитувальник "Стиль саморегуляції поведінки-98" (ССП - 98), розроблений В.І. Моросановою (для визначення особливостей саморегуляції); 16-PF опитувальник Р. Кеттелла (для діагностики широкого спектру властивостей особистості), колірний тест М. Люшера – для визначення психофізіологічних особливостей (саморегуляції вегетативної нервової системи, напруженості й енерготропності).

Дослідження проводилося на базі Донецького університету економіки та права у період з 2004 по 2007 рр. Вибірку склали студенти різних курсів (з першого по п'ятий) денного та заочного відділення цього навчального закладу в загальній кількості 313 осіб.

Наукова новизна та теоретична значущість дослідження:

- *вперше встановлено*, що динамічні та якісні характеристики емоційності є формоутворювальним чинником індивідуального стилю саморегуляції цілеспрямованої активності студентів (за провідного значення якісних характеристик); *з'ясовано*, що з набуттям студентами суб'єктного досвіду в період їхньої професійної підготовки стиль саморегуляції стає усвідомленим і більш гармонійним (зростає внутрішня узгодженість всіх ланок), або розвивається як акцентуований (недостатній розвиток одних ланок компенсується посиленням розвитком інших); *доведено*, що тип емоційності обумовлює специфіку саморегуляції цілеспрямованої активності, але не впливає на її зміст; *представлено* цілісні психологічні характеристики стильових особливостей саморегуляції цілеспрямованої активності осіб з різними типами емоційності;

- *доповнено та розширено* уявлення про співвідношення між емоційністю та саморегуляцією активності: встановлено, що певне поєднання домінуючих емоцій сприяє формуванню стилів саморегуляції, які є

продуктивними для кожного типу емоційності за рахунок специфічного сполучення показників саморегуляції;

- *дістало подальшого розвитку* уявлення про емоційність як системоутворювальну характеристику індивідуальності, про її функції.

Практична цінність отриманих результатів. Одержані результати є основою для внесення якісних змін в організацію процесу навчання у ВНЗ: поліпшення індивідуальної роботи із студентами, створення системи заходів з цілеспрямованого розвитку здібності до саморегуляції студентів у процесі їх навчання.

Результати дослідження і зроблені на їх основі висновки впроваджені в процес навчальної підготовки в Інституті післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників (м. Донецьк) ДВНЗ "Університету менеджменту освіти" (акт № 92 від 12 листопада 2009 р.); в практику діяльності Центру соціально-психологічних досліджень, діючого на базі Донецького університету економіки і права, у рамках проведення методичних семінарів для викладачів та факультативних занять зі студентами (акт № 2.01.306 від 8 вересня 2009 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і практичні результати дослідження доповідалися на VIII Міжнародній науково-практичній конференції молодих учених "Вченість і духовність молоді як основа стійкого розвитку туристичної індустрії в Україні" (Донецьк, 2005); VII Всеукраїнській конференції молодих учених "Проблеми особистості в сучасній науці: результати і перспективи досліджень" (Київ, 2004); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Соціально-психологічні і правові основи гендерної політики" (Тернопіль, 2005); Всеукраїнській науково-практичній конференції "Психологічні і психофізіологічні проблеми організації діяльності" (Київ, 2007); на I Регіональній науково-практичній конференції "Внесок молодих учених у розвиток науки регіону" (Луганськ, 2005). Результати дисертації також були представлені автором на засіданнях кафедри філософії Донецького університету економіки і права, методичних семінарах кафедри психології Донецького інституту психології і підприємництва, методичних семінарах і засіданнях кафедри Інституту післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників ДВНЗ "Університету менеджменту освіти" (2004 - 2010 рр.).

Публікації. Основні положення й результати дослідження висвітлено в 10 публікаціях автора, 6 з яких у професійних наукових журналах і збірках наукових праць, затверджених ВАК України.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний зміст дисертації

складає 185 сторінок. Основний текст викладений на 161 сторінці. Робота містить 23 таблиці та 16 рисунків, 4 додатки на 4 сторінках. Список використаних літературних джерел включає 208 праць, що представлені на 21 сторінці.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність досліджуваної проблеми, визначено об'єкт, предмет, мету, гіпотезу і завдання дослідження, методи дослідження; висвітлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи; наведено відомості про апробацію результатів дослідження та наукові публікації автора.

У першому розділі "Теоретичний аналіз проблеми саморегуляції цілеспрямованої активності особистості" подано результати теоретичного аналізу сутнісних характеристик, структури, індивідуально-стильових особливостей процесу саморегуляції цілеспрямованої активності особистості, участі в ньому емоцій та емоційності як цілісного інтегрального системоутворювального чинника відносно всієї структури особистості й окремих її властивостей.

Теоретичний аналіз робіт К. О. Абульханової-Славської, Б. Г. Ананьєва, О. Г. Асмолова, А. В. Брушлінського, В. К. Каліна, О. М. Леонтьєва, С. Д. Максименка, О. К. Осницького, С. Л. Рубінштейна, В. І. Слободчикова, В. О. Татенка, І. І. Чесникової, В. Е. Чудновського, В. М. Ямницького дозволив дійти висновку, що дослідження процесу саморегуляції особистості передбачає системний підхід до цієї проблеми на рівні цілісного суб'єкта.

Реалізація цього підходу під час вивчення різних видів діяльності – навчальної, трудової, спортивної (О. О. Конопкін, Н. Ф. Круглова, В. І. Моросанова, Ю. О. Міславський, О. К. Осницький, Т. С. Чуйкова та ін.) – привели до побудови концептуальної моделі, що відбиває найбільш загальні закономірності структури й функціонування процесу саморегуляції (О. О. Конопкін).

Структурно-функціональна нормативна модель процесу саморегуляції довільної активності людини, згідно з О. О. Конопкіним, – це цілісна замкнута (кільцева) за структурою, інформаційно відкрита система, що реалізується взаємодією функціональних ланок (блоків), підставою для виділення яких (за принципом необхідності і достатності) є властиві їм специфічні (часткові, компонентні) регуляторні функції, системна взаємодія яких реалізує цілісний процес регуляції, що забезпечує досягнення прийнятої суб'єктом мети. Функціональними ланками, що реалізують структурно-

повноцінний процес саморегуляції, є наступні: суб'єктивна модель значущих умов; програма виконавських дій; система суб'єктивних критеріїв досягнення мети (критеріїв успіху); контроль і оцінка реальних результатів; рішення про корекцію системи саморегулювання. Процес саморегуляції як система функціональних ланок забезпечує утворення та динамічне існування у свідомості суб'єкта цілісної моделі його діяльності, що випереджає (як до початку дії, так і в ході її реалізації) його виконавчу активність.

Водночас великий інтерес з точки зору мети і завдань нашого дослідження представляють роботи, в яких віддзеркалюється регуляторне значення стильових проявів людини: під час дослідження стилю діяльності (В. С. Мерлін, Є. О. Клімов), стилю життя (А. Адлер, Г. Олпорт), когнітивних стилів (О. С. Альошина, О. С. Дейнека, М. С. Єгорова, І. Р. Скотнікова, М. О. Холодна, І. П. Шкуратова).

Започаткувала детальне дослідження безпосередньо стилю саморегуляції цілеспрямованої активності особистості В. І Моросанова. Подальшу розробку проблеми здійснено в роботах А. О. Агафонові, О. М. Коноз, Р. Р. Сагієва, Є. І. Холопові. Під індивідуально-стильовими характеристиками саморегуляції розуміються типові для особистості особливості системи психічної саморегуляції, які усталено проявляються в різних видах активності. Цими авторами обґрунтовуються і розкриваються функції стилю саморегуляції (інструментальна, компенсаторна, системоутворювальна, інтегративна), вивчаються чинники, що беруть участь у формуванні стилю саморегуляції: особистісні структури різного рівня – динамічні та змістовні, свідомі та неусвідомлювані.

У процесі теоретичного аналізу встановлено, що більшість дослідників відзначають участь емоцій у психічній регуляції у вигляді особливої, "упередженої" форми віддзеркалення дійсності (В. К. Вілюнас, Н. В. Вітт, О. О. Конопкін, В. О. Семиченко, П. В. Сімонов, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, Г. Х. Шингар'єв та ін.). Сполучною ланкою між діяльністю й актуальними емоціями виступає емоційність, яка розглядається як системутворювальний чинник відносно усієї структури особистості й окремих її властивостей, у тому числі і саморегуляції (В. Д. Небиліцин, А. Є. Ольшаннікова, І. В. Пацявічус, О. П. Саннікова, Л. О. Рабінович, Б. М. Теплов та ін.). Розглядаючи емоційність як цілісне інтегральне утворення особистості, ми спиралися на основні положення системного аналізу емоційності, здійсненого О. П. Санніковою в контексті континуально-ієрархичного підходу до структури особистості.

Більшість дослідників (В. Д. Небиліцин, А. Є. Ольшаннікова, І. В. Пацявічус, О. П. Саннікова) найважливішими характеристиками

емоційності визнають якісні, представлені модальностями "радість", "гнів", "страх", "печаль", особливості поєднання яких визначають тип емоційності людини. У ряді сучасних диференціально-психологічних досліджень виявлений взаємозв'язок якісних особливостей емоційності з різними властивостями особистості (Р. В. Белоусова, І. В. Бринза, І. А. Василенко, О. А. Кисельова, І. Г. Кошлань, О. В. Кузнєцова, О. А. Орищенко, А. В. Сергєєва, Ю. Г. Черножук та ін.). Аналіз цих робіт показав, що емоційність є чинником, що зумовлює індивідуально-типологічні особливості спілкування, переживання кризи, адаптивності особистості тощо. Таким чином, теоретично обґрунтовано вплив емоційності на активність і процеси її регуляції.

Зроблений теоретичний аналіз дозволив виділити наступні положення, що є базовими і для нашого дослідження: емоційність виконує системоутворювальну функцію відносно усієї структури особистості й окремих її властивостей і є внутрішнім чинником, що бере участь в регуляції суб'єктом своєї цілеспрямованої активності. Людям з різним типом емоційності властивий індивідуальний стиль психічної активності (поведінки, діяльності, спілкування).

У другому розділі "Організація і методи емпіричного дослідження впливу емоційності на стиль саморегуляції студентів" описано процедуру дослідження, його основні етапи, методи дослідження, обґрунтований вибір психодіагностичного інструментарію.

Дослідження проводилося в період з 2004 по 2007 рр. і включало три послідовні та взаємозв'язані етапи (підготовчий, діагностичний і аналітико-інтерпретаційний).

На підготовчому етапі була сформована вибірка, до складу якої увійшли студенти Донецького університету економіки і права в загальній кількості 313 осіб (66 чоловіків і 247 жінок). Логіка формування вибірки наступна: оскільки комплекси умінь саморегуляції, що співвідносяться з ланками системи усвідомленої саморегуляції, формуються та розвиваються як у міру вдосконалення самої системи саморегуляції, так і у міру формування компонентів суб'єктного досвіду (згідно з О.К. Осницьким), а суб'єктний досвід поширюється з набуттям життєвого досвіду в процесі навчання, це обумовило необхідність дослідження стильових особливостей саморегуляції студентів на різних етапах професійної підготовки за різними формами навчання (денною та заочною).

Вибірка включала студентів з 1-го по 5-й курс: 139 випробовуваних – студенти денної форми навчання, з них – 36 чоловіків і 103 жінки; 174

випробовуваних – студенти заочної форми навчання, з них – 30 чоловіків і 144 жінки.

На підготовчому етапі був також підібраний комплекс психодіагностичних методик, відповідних предмету та меті дослідження.

На діагностичному етапі були виявлені вищезазначені параметри в студентів денної та заочної форм навчання з першого по п'ятий курс.

На аналітико-інтерпретаційному етапі здійснювався кількісний (кореляційний) і якісний (методи "асів" і "профілів") аналіз отриманих даних, їх порівняння з результатами інших досліджень. Застосування методу поперечних зрізів дало можливість виявити особливості саморегуляції студентів на різних етапах навчання у ВНЗ, особливості емоційних переживань, характерні для людей з різним суб'єктивним досвідом та з'ясувати особливості їх співвідношення. Кореляційний аналіз показників, що виявлялися, дозволив вивчити закономірні взаємозв'язки між показниками емоційності та саморегуляції, а також співвідношення цих параметрів з іншими властивостями особистості. Якісний аналіз із застосуванням методів "профілів" і "асів" дав можливість визначити специфіку саморегуляції чоловіків та жінок, зіставивши її з характерними емоційними переживаннями цих категорій випробуваних, та виявити стильові характеристики саморегуляції в осіб з різними типами емоційності.

Кількісна обробка даних здійснювалася за допомогою комп'ютерної програми SPSS 10.0. Статистичним критерієм достовірності відмінностей слугував t-критерій Стьюдента для незалежних вибірок і кутовий коефіцієнт перетворення Фішера (ϕ^*).

У третьому розділі "Результати емпіричного дослідження впливу емоційності на стиль саморегуляції студентів" розглядаються результати кількісного та якісного аналізу даних, отриманих у ході емпіричного дослідження.

Відносно загального рівня і стильових особливостей саморегуляції студентів різних етапів навчання встановлено наступне. У більшості студентів денного відділення в процесі навчання поступово формується гармонійний стиль саморегуляції цілеспрямованої активності, який характеризується розвитком усіх ланок саморегуляції та високим її загальним рівнем (перший курс – 16% досліджуваних, другий – 27 %, третій – 34 %, четвертий – 39 %, п'ятий – 46 %). Застраючий стиль саморегуляції (низький рівень розвитку усіх ланок саморегуляції, або вираженість окремих ланок, яка не компенсує низького розвитку інших), який демонструють студенти першого курсу (49 %), майже не зустрічається у студентів п'ятого курсу (17%). При цьому, у значної частини студентів формується стиль

саморегуляції, що характеризується досить високим загальним рівнем і розвитком одних ланок, які компенсують недостатній розвиток інших (третій курс – 34 %, четвертий – 39 %, п'ятий – 37%). Цей стиль, згідно з В. І. Моросановою, був визначений як акцентуований. У студентів заочного відділення картина дещо інша: для всіх курсів частка досліджуваних з акцентуованим стилем є найбільшою та коливається в межах 43-50%, з гармонійним стилем – в межах 30-36%, із застрягочим – 18-21%.

Значущість отриманих розбіжностей у процентному співвідношенні студентів з гармонійним, застрягочим та акцентуованим стилем саморегуляції на різних курсах було підтверджено за допомогою критерію Фішера: 1 і 3 курси (гармонійний – $\phi^* = 1,7$ ($p < 0,05$); застрягочий – $\phi^* = 1,69$ ($p < 0,05$)); 2 і 4 курси (застрягочий – $\phi^* = 1,6$ ($p < 0,05$); 2 і 5 курси (застрягочий – $\phi^* = 1,8$ ($p < 0,05$)).

Таким чином, специфіка саморегуляції студентів виражається як в поступовому розвитку та гармонійному узгодженні всіх ланок саморегуляції, так й у формуванні індивідуального акцентуованого стилю, причому обидва шляхи ведуть до досить високого її загального рівня, який при цьому опосередковується набутим суб'єктивним досвідом особистості.

У процесі аналізу особливостей саморегуляції студентів було виявлено також наявність її специфіки в чоловіків і жінок: гнучкість і пластичність усіх регуляторних процесів, здатність перебудовувати систему саморегуляції у зв'язку зі зміною зовнішніх та внутрішніх умов характерна здебільшого для жінок; чоловікам властива потреба в жорсткішому плануванні діяльності.

Аналіз стійких та актуальних емоційних переживань (які досліджувались за допомогою списку емоцій) студентів на різних етапах професійної підготовки за різними формами навчання показав, що між ними нема значимих розбіжностей, але виявлені деякі закономірності, які співвідносяться з встановленими особливостями саморегуляції досліджуваних: переважання позитивних та стеничних емоцій характерне здебільшого для жінок, ніж для чоловіків; жінки переживають емоції значно інтенсивніше, вони більш збудливі, їхні емоційні переживання тривають довше та здійснюють більш виражений деструктивний вплив на діяльність. Але для студентів заключного етапу навчання характерна більша врівноваженість емоційних переживань й розбіжності за стеничністю / астенічністю та загальною емоційністю між жінками та чоловіками не спострігаються.

У результаті кореляційного аналізу встановлено наступне.

Усередині самої системи саморегуляції вираженість кожної ланки взаємопов'язана із загальним рівнем саморегуляції: "планування",

"програмування", "оцінка результатів", "гнучкість" ($p < 0,01$), "самостійність" ($p < 0,05$); також показники окремих ланок корелюють між собою: "планування" – "програмування" ($p < 0,01$), "планування" – "оцінка результатів" ($p < 0,01$), "програмування" – "оцінка результатів" ($p < 0,01$); "моделювання" – "гнучкість" ($p < 0,05$).

Відносно взаємозв'язків характеристик емоційності встановлено:

– усі якісні показники емоційності (радість, печаль, гнів, страх) взаємопов'язані між собою, причому ці зв'язки утворюють два полюси: додатний (радість) та від'ємний (гнів, страх, печаль), що, з одного боку, підтверджує результати інших дослідників, з другого – віддзеркалює певний знак кожної модальності; усередині негативного полюса виявлений тісний зв'язок між паттернами "печаль" і "страх", "печаль" і "гнів", проте зв'язків між модальностями "гнів" і "страх" не встановлено, що свідчить про їх взаємну незалежність;

– встановлені статистично значущі кореляційні взаємозв'язки між формально-динамічними і якісними характеристиками емоційності – додатні: збудливість – гнів (Г), страх (С), печаль (П), показник загальної емоційності (ЗЕ); інтенсивність – страх (С), печаль (П), показник загальної емоційності (ЗЕ), тривалість – гнів (Г), страх (С), печаль (П), показник загальної емоційності (ЗЕ) та від'ємні: збудливість – радість (Р), показник стенічності (ПС), показник співвідношення позитивних і негативних емоцій (ПВ), інтенсивність – показник стенічності (ПС), тривалість – радість (Р), показник стенічності (ПС), показник співвідношення позитивних і негативних емоцій (ПВ).

Виявлені численні кореляційні взаємозв'язки показників емоційності та саморегуляції, що дозволяє говорити про включеність емоційності в регуляторний процес, зокрема:

– чим сильніше виражені позитивні та стенічні емоції, тим більше розвинена гнучкість і пластичність регуляторних процесів ($p < 0,01$), ($p < 0,05$);

– переважання позитивних емоцій пов'язано з меншою самостійністю регуляторики ($p < 0,01$);

– вираженість страху взаємопов'язана з меншою гнучкістю ($p < 0,05$), а тривалість емоційних переживань – з потребою в чіткому плануванні цілеспрямованої активності ($p < 0,01$).

У цілому, показники системи саморегуляції пов'язані з динамічними та якісними характеристиками емоційності, проте визначальне значення мають її якісні характеристики, які надали більшу кількість тісних кореляційних зв'язків з показниками ланок саморегуляції та її загальним рівнем.

Серед численних значущих кореляційних взаємозв'язків показників емоційності та саморегуляції з особистісними та психофізіологічними параметрами найцікавішими в контексті завдань цього дослідження є наступні:

– регуляторна якість "гнучкість" взаємопов'язана з товариськістю (А+), високою нормативністю поведінки (G+), соціальною сміливістю (Н+), спокоєм і пристосованістю (F₁-), екстраверсією (F₂+), а також з тенденцією до накопичення енергії (енерготропністю). Подібні кореляції демонструє і показник ланки саморегуляції "моделювання" (з факторами G+, F₁- та тенденцією до накопичення енергії);

– вираженість емоцій різних модальностей пов'язана з певними особистісними особливостями людини, а саме: модальність "радість" (Р) корелює з товариськістю (А+), високою нормативністю поведінки (G+), екстраверсією (F₂+), з тенденцією до накопичення енергії, а модальність "печаль" (П) з від'ємними полюсами тих самих факторів, окрім вторинного фактора F₂ (що співпадає з кореляційними зв'язками показників саморегуляції "гнучкість" та "моделювання"); модальність "страх" (С) корелює з факторами В- (абстрактність мислення), F- (експресивність), Q₁- (консерватизм), F₂- (інтроверсія). Специфіка виявлених зв'язків пояснюється описаним в літературі психологічним змістом власне цих емоцій – ставленням до об'єкту (позитивним або негативним), засобом взаємодії з ним (активним або пасивним), спрямованістю (на об'єкт або від нього).

У цілому, проведений кореляційний аналіз вказує на співставленість психологічних феноменів, які досліджуються, та на необхідність подальшого вивчення особливостей їхнього співвідношення шляхом якісного аналізу.

Розподіляючи за допомогою методу "асів" дані про якісні характеристики емоційності студентів, було виділено наступні типи поєднань: одна група з домінуванням емоції модальності Р (радість), шість – з домінуванням декількох модальностей: РГ (радість – гнів), РС (радість – страх), ГС (гнів – страх), ГП (гнів – печаль), РГС (радість – гнів – страх) і ГСП (гнів – страх – печаль).

Для цих груп були визначені стильові особливості саморегуляції за допомогою методу "профілів" (рис. 1).

Аналіз отриманих даних дозволив виявити, що індивідуально-типологічні особливості саморегуляції випробовуваних з різними типами емоційності відповідають стилям саморегуляції, описаним В. І. Моросановою й Р. Р. Сагієвим.

Для представників типу емоційності Р (радість) найбільш характерний оперативний стиль першого різновиду (найбільш розвинені ланки –

"моделювання" і регуляторна якість "гнучкість", найменш – "планування" і регуляторна якість "самостійність"). Для представників типу емоційності РГ (радість – гнів) характерний оперативний стиль другого різновиду (найбільш розвинена ланка "програмування" і регуляторні якості "гнучкість" і "самостійність", найменш – "моделювання"). Представникам типу емоційності РС (радість – страх) відповідає автономний стиль першого різновиду (найбільш розвинені ланки – "планування", "програмування", найменш – "моделювання"). Стиль саморегуляції випробовуваних з типом емоційності ГП (гнів – печаль) найбільш близький до оперативного стилю (найбільш розвинена ланка – "програмування" і регуляторна якість "гнучкість", найменш – "планування", "оцінка результату"). Особливості, виявлені для випробовуваних з типом емоційності ГС (гнів – страх) – найбільш розвинена регуляторна якість "самостійність", найменш – "моделювання", "програмування", "гнучкість", – характеризують застрячий стиль саморегуляції. Представникам типу емоційності РГС (радість – гнів – страх) характерний стиль, близький до стійкого (найбільш розвинутою є регуляторна якість "гнучкість", також розвинена ланка "оцінка результату" та регуляторна якість "самостійність", найменш – "програмування"). Представники типу емоційності ГСП (гнів – страх – печаль) демонструють наступні стильові особливості: найбільш розвинена ланка "планування" і регуляторна якість "самостійність", найменш – "моделювання", "програмування", "гнучкість".

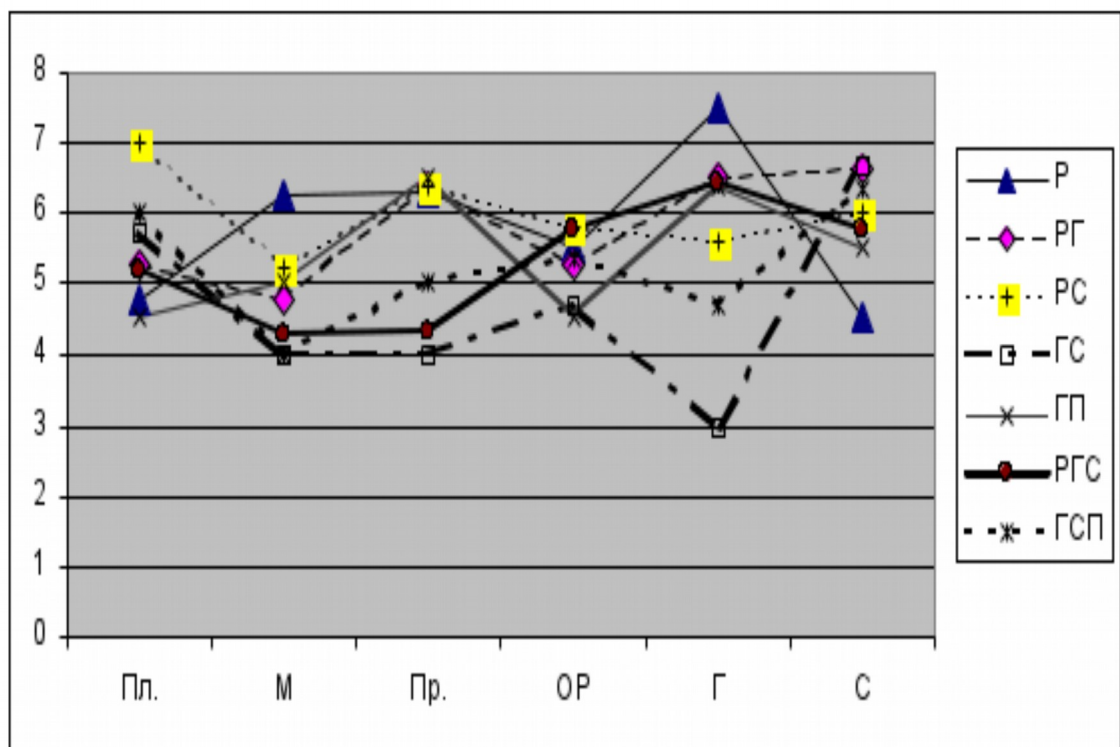

Рис. 1 Профілі саморегуляції випробовуваних з різними типами емоційності

Примітка: Пл – планування, М – моделювання, Пр. – програмування, ОР – оцінка результатів, Г – гнучкість, С – самостійність.

Узагальнення отриманих в процесі теоретико-емпіричного дослідження даних, а також результатів спостереження за поведінкою студентів під час викладацької роботи дозволило скласти своєрідні портрети-характеристики стильових особливостей саморегуляції випробовуваних з різними типами емоційності.

Тип емоційності Р (радість). Такі люди відрізняються гнучкістю врахування в поведінці значущих умов діяльності. Низька усвідомленість і стійкість цілей компенсується швидкістю включення в ситуацію та легкістю орієнтації в ній. Ці особливості саморегуляції співвідносяться з такими особистісними властивостями, як товариськість, легке включення в контакт, готовність до співпраці з іншими, енергійність, тобто передусім характерні для екстравертів. Проте, незважаючи на легкість і невимушеність у спілкуванні, ці люди, як правило, керуються загальноприйнятими нормами і правилами, є добросовісними і відповідальними. Такий стиль саморегуляції характерний більшою мірою для жінок, ніж для чоловіків.

Тип емоційності РГ (радість – гнів). Люди з цим типом емоційності відрізняються високою мірою деталізації програм поведінки і конкретних дій, гнучкістю їхньої перебудови, а в разі потреби і їхньої заміни, якщо програма не вірна і не веде до очікуваних результатів. Вони швидко включаються в діяльність і швидко можуть переключатися на іншу. Вони, як правило, спокійні, впевнені в собі, слабо чутливі до зовнішніх умов, у тому числі до загрози. Проте труднощі щодо врахування умов компенсуються за рахунок оперативності побудови та перебудови програм виконавських дій.

Тип емоційності РС (радість – страх). Люди з таким типом емоційності певною мірою напружені, обережні. Вони схильні турбуватися про майбутнє, тому будь-які ситуації ними найчастіше заздалегідь продумуються. Висока розвиненість планування взагалі є сильною стороною даного стилю, яка компенсує функціональну недостатність процесу моделювання. Труднощі, пов'язані з орієнтацією в ситуації і врахуванням умов обстановки, якраз і компенсуються тим, що ситуації заздалегідь плануються. Такий стиль саморегуляції властивий, перш за все, інтровертам. Слід відзначити, що обережність і схильність до самоаналізу сприяє виробленню найбільш гармонійного стилю саморегуляції та спричиняє високий її загальний рівень.

Тип емоційності ГС (гнів – страх). Для цих людей характерний високий розвиток такої регуляторної якості, як самостійність. Проте високий рівень тривожності й невміння при цьому пристосуватися до ситуації, рахуватися з думкою оточуючих, призводять до застрягочого стилю саморегуляції. Компенсації однієї ланки розвитком інших не відбувається, унаслідок чого загальний рівень саморегуляції нижчий, ніж у випробовуваних з іншими типами емоційності. Серед студентів, яким притаманні такі особливості саморегуляції, більше чоловіків, ніж жінок.

Тип емоційності ГП (гнів – печаль). Люди з цим типом емоційності відрізняються високою мірою деталізації програм поведінки і дій, гнучкістю їхньої перебудови. Їм властива конкретність мислення та практичність в діях. Вони можуть швидко включатися в діяльність і переключатися на іншу. Низька усвідомленість і стійкість цілей компенсуються за рахунок оперативності побудови та перебудови програм виконавських дій. Нестійкість суб'єктивних критеріїв успішності, пов'язана з низькою розвиненістю ланки оцінки результатів, компенсується гнучкістю регуляторного профілю, здатністю адекватно реагувати на швидку зміну подій і успішно вирішувати поставлене завдання в ситуації ризику.

Тип емоційності РГС (радість – гнів – страх). Характерні особливості стилю саморегуляції людей з цим типом емоційності обумовлені поєднанням позитивних і негативних, стенічних і астенічних емоцій за наявності загальної переваги стенічних емоцій над астенічними. Такі люди, з одного боку, гнучкі в поведінці, у спілкуванні, енергійні, з іншого – відчують деяку напруженість, а тому тверезі й обережні. Їхній стиль саморегуляції можна охарактеризувати як стійкий. За виникнення неузгодженості отриманих результатів з поставленою метою люди з цим стилем своєчасно оцінюють сам факт неузгодженості, вносять корекцію до регуляції. Недостатня розвиненість ланки програмування в їхньому регуляторному профілі компенсується гнучкістю регуляторики, що дозволяє їм адекватно реагувати на швидку зміну подій і успішно вирішувати поставлене завдання в ситуації ризику. Такий стиль саморегуляції характерний більшою мірою для жінок, ніж для чоловіків.

Тип емоційності ГСП (гнів – страх – печаль). Стиль саморегуляції людей цього типу емоційності близький до стилю саморегуляції типу емоційності ГС тим, що, по-перше, люди з таким стилем самостійні і передусім орієнтуються на себе, мають власну думку і меншою мірою покладаються на інших людей і групу в цілому, по-друге, тим, що загальний рівень саморегуляції в представників такого типу невисокий і значно відрізняється від середнього показника випробовуваних усієї вибірки. Проте, на

відміну від представників типу ГС, у студентів з цим типом емоційності "слабка" сторона регуляції – ланка моделювання – компенсується за рахунок розвиненості ланки планування, тобто нездатність до врахування умов і обставин компенсується твердістю й жорсткістю, характерною для людей з таким типом емоційності, завдяки чому ситуації заздалегідь плануються і продумуються. Крім того, свобода від впливу групи часом робить їх діяльність досить ефективною.

Таким чином, отримані дані свідчать про наявність специфіки саморегуляції цілеспрямованої активності в студентів з різними типами емоційності, що дозволяє розглядати її як чинник формування індивідуально-стильових характеристик саморегуляції.

У дисертації здійснено теоретичне, методологічне обґрунтування та емпіричне вирішення проблеми впливу емоційності на стиль саморегуляції студентів, що передбачало встановлення особливостей співвідношення динамічних та якісних характеристик емоційності та саморегуляції студентів під час їхньої професійної підготовки, складання цілісних психологічних характеристики стильових особливостей саморегуляції осіб з різними типами емоційності.

Узагальнення результатів теоретико-емпіричного дослідження підтвердило гіпотезу й дало підстави зробити наступні **висновки**:

1. На підставі теоретичного аналізу літератури, спрямованого на вивчення структури й психологічного змісту саморегуляції встановлено:

– довільна саморегуляція цілеспрямованої активності людини є системно-організованим процесом, що має свою функціональну інваріантну для різних видів діяльності структуру й рівневу будову. Ефективність системи саморегуляції визначається оптимумом міжфункціональної зв'язаності її компонентів. У процесі свого психічного розвитку, а також у міру розширення й ускладнення діяльності формується загальна здатність до саморегуляції, що полягає в певному абстрагуванні від специфіки різноманітних видів діяльності та загальному вмінні керувати цілеспрямованою активністю. Індивідуальність людини, як цілісна, ієрархічна, внутрішньо узгоджена система, проявляється в індивідуальному стилі саморегуляції, який виконує інструментальну, компенсаторну, системоутворювальну та інтеграційну функції;

– емоції – як актуальні, так і стійкі емоційні характеристики – включені в структуру усвідомленої регуляції цілеспрямованої активності людини. Будучи особливою, "упередженою" формою віддзеркалення дійсності, емоції виконують наступні функції: налаштовують суб'єкта на досягнення мети, сприяють виділенню та прийняттю критеріїв успішності діяльності;

здійснюють емоційний "контроль" за самим процесом діяльності у вигляді безперервного віддзеркалення у формі позитивних або негативних переживань міри успішності/неуспішності дій щодо досягнення мети.

2. Аналіз психологічної літератури відносно психологічного змісту емоційності показує, що:

– емоційність виконує системоутворювальну функцію відносно всієї структури особистості й окремих її властивостей. Найбільш важливими характеристиками емоційності багатьма дослідниками визнаються якісні, що представлені модальностями "радість", "гнів", "страх", "печаль", особливості поєднання яких характеризують тип емоційності людини. Емоційність є внутрішнім чинником, що постійно бере участь у регуляції суб'єктом своєї цілеспрямованої активності. Людям з різним типом емоційності властивий індивідуальний стиль психічної активності (поведінки, діяльності, спілкування). Оскільки емоційність є стійкою інтегральною характеристикою особистості, вона виступає формоутворювальним чинником індивідуальної своєрідності процесу саморегуляції цілеспрямованої активності.

3. Для реалізації цілей емпіричної частини даного дослідження підібраний психодіагностичний інструментальний блок, який включає методики, що дозволяють отримати необхідну інформацію відносно індивідуально-психологічних характеристик емоційності студентів і стильових особливостей їхньої саморегуляції. Усі включені в нього методики є досить надійними і валідними.

4. У процесі емпіричного дослідження визначена специфіка саморегуляції студентів на різних етапах професійної підготовки, яка виражається у формуванні в більшості студентів старших курсів гармонійного стилю саморегуляції, що характеризується розвитком усіх її ланок і загальним досить високим рівнем або індивідуального акцентуйованого стилю, для якого характерна компенсація слабо розвинених ланок сильними, що також зумовлює досить високий загальний рівень саморегуляції. При цьому гнучкість і пластичність усіх регуляторних процесів, здатність перебудовувати систему саморегуляції у зв'язку зі зміною зовнішніх і внутрішніх умов характерна здебільшого для жінок. Чоловікам властива потреба в жорсткішому плануванні діяльності

Виявлено, що емоційні переживання студентів співвідносяться з встановленими особливостями саморегуляції: для студентів заключного етапу навчання характерна більша врівноваженість актуальних емоційних переживань; переважання позитивних та стеничних емоцій, характерно здебільшого для жінок, ніж для чоловіків, що особливо проявляється на початкових етапах навчання;

5. З'ясовано, що гнучкість і пластичність регуляторних процесів, слабо розвинена самостійність пов'язані з переважанням у структурі емоційності позитивних і стеничних емоцій, а потреба в плануванні діяльності – з переважанням негативних емоцій і тривалістю емоційних переживань. Виявлені в ході емпіричного дослідження взаємозв'язки дають інформацію про правомірність вивчення впливу на специфіку саморегуляції студентів динамічних і якісних особливостей емоційності за визначального значення якісних особливостей.

6. Встановлено, що між показниками саморегуляції та емоційності студентів і індивідуальними психологічними та психофізіологічними особливостями їхньої особистості (факторами особистості за Р. Кеттеллом, показниками енерготропності та напруженості за тестом М.Люшера) існують тісні взаємозв'язки. Причому позитивні емоції взаємопов'язані з тими ж характеристиками особистості, що й регуляторна якість "гнучкість", – з додатними полюсами чинників А (товариськість), G (висока нормативність поведінки), вторинного чинника F₂ (екстраверсія), тенденцією до накопичення енергії. У цілому, взаємозв'язок саморегуляції та емоційності з багатьма особистісними психологічними та психофізіологічними характеристиками доводить включеність емоційності в структуру саморегуляції особистості.

7. Встановлено, що представникам кожного типу емоційності властивий певний стиль саморегуляції. Поєднання домінуючих емоцій радості і страху сприяє формуванню стилю саморегуляції, що найбільш наближається до гармонійного. Поєднання домінуючих негативних емоцій приводить до низької вираженості багатьох ланок саморегуляції і як наслідок, до низького рівня саморегуляції в цілому. Поєднання домінуючих позитивних і негативних емоцій (окрім радості і страху) сприяє формуванню певних стилів саморегуляції за рахунок компенсації слабо виражених ланок сильно вираженими. На підставі узагальнення аналізу отриманих даних про зв'язки емоційності і саморегуляції з широким спектром властивостей особистості складені цілісні психологічні характеристики стильових особливостей саморегуляції у осіб з різними типами емоційності.

Таким чином, доведено, що емоційність виступає чинником, що здійснює вплив на формування індивідуального стилю саморегуляції активності студентів, який на різних етапах професійної підготовки характеризується специфічним змістом.

У плані подальших наукових досліджень перспективним вбачається, у першу чергу, розробка конкретних психологічних рекомендацій і програм, призначених для розвитку і корекції саморегуляції студентів у процесі їхньої

професійної підготовки з урахуванням особливостей емоційності, а також подальше дослідження впливу емоційності на особливості саморегуляції відносно інших категорій випробовуваних.

Основний зміст дисертації відображений у публікаціях:

1. Самотаєва Е. О. Дослідження процесу довільної саморегуляції в сучасній психології / Е. О. Самотаєва // Вісник Одеського національного університету. – 2004. – Т. 9. – № 8. – С. 70-74 .

2. Самотаєва Е. О. Дослідження особливостей саморегуляції в осіб з різним типом емоційності / Е. О. Самотаєва // Психологія і суспільство. – 2005. – №4. – С.127-130.

3. Самотаєва Е. О. Емоційність у регуляторному профілі чоловіків і жінок / Е. О. Самотаєва // Проблеми загальної та педагогічної психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України / [за ред. академіка С. Д. Максименка]. – 2006. – Т.VIII., Ч. 9. – С. 320-325.

4. Самотаєва Е. О. Індивідуально-психологічні особливості саморегуляції в осіб з позитивною й негативною емоційною диспозицією / Е. О. Самотаєва // Наукові записки Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України / [за ред. академіка С. Д. Максименка]. – 2007. – Вип.33. – С. 181 – 188.

5. Самотаєва Е. О. Стельові особливості саморегуляції студентів з різними типами емоційності / Е. О. Самотаєва // Актуальні проблеми психології / [за ред. академіка С. Д. Максименка]. – 2007. – Т. V, вип.7. – С. 229 – 235.

6. Самотаєва Э. А. Психологические особенности саморегуляции студентов на различных этапах профессиональной подготовки / Э. А. Самотаєва // Актуальні проблеми психології / [за ред. академіка С. Д. Максименка]. – 2009. – Т.Х, Ч. 11. – С.478 -487.

7. Самотаєва Е. О. Аналіз досліджень процесу довільної саморегуляції / Е. О. Самотаєва // Психологічні проблеми формування особистості фахівця: Зб. наукових праць Донецького інституту післядипломної освіти інженерно-педагогічних працівників, Донецького інституту психології і підприємництва, Регіональної асоціації психологів Донбасу/ [За ред. проф. Максименка Ю. Б., доц. Кіяшко Л.О.] – Донецьк: Вид-во ДІПП, 2004. – С. 268 – 281.

8. Самотаєва Е. О. До проблеми усвідомленої саморегуляції особистості / Е. О. Самотаєва : матеріали VII Міжнар. конф. молодих науковців [«Проблеми особистості в сучасній науці: результати та

перспективи досліджень»], (Київ, 2004) / Міністерство освіти і науки України, Київський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. – С.12-14.

9. Самоґаєва Е. О. Теоретичний аналіз проблеми усвідомленої саморегуляції / Е. О. Самоґаєва : матеріали I регіональної наук.-практ. конф. [«Внесок молодих учених у розвиток науки регіону»] (Луганськ, 2005) / Міністерство освіти і науки України, Луганський нац. пед. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Т.2.. – Луганськ: Знання, 2005. – С.54 – 62.

10. Самоґаєва Э.А. Саморегуляция учебной деятельности студентов как фактор психологической культуры / Э. А. Самоґаєва : материалы VIII Международной научно-практической конференции студентов и молодых ученых [«Образованность и духовность молодежи как основа устойчивого развития туристической индустрии в Украине»] (Донецк, 2005) / Министерство образования и науки Украины, Донецкий институт туристического бизнеса. – Донецк: Изд-во Донецк. ин-та турист. бизнеса, 2005. – С. 310 – 311.

АНОТАЦІЇ

Самоґаєва Е.О. Психологічні особливості впливу емоційності на індивідуальний стиль саморегуляції студентів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук за спеціальністю 19.00.01. - загальна психологія, історія психології. – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського». – Одеса, 2010.

Дисертація присвячена вивченню стильових особливостей саморегуляції студентів з різними характеристиками емоційності й на різних етапах їхньої професійної підготовки.

Проведено теоретичний аналіз сутнісних характеристик саморегуляції цілеспрямованої активності особистості, структури процесу саморегуляції, його індивідуально-стильових особливостей та участі в ньому емоцій та емоційності як цілісного інтегрального утворення особистості. Емоційність розглядається як формоутворювальний чинник індивідуального стилю саморегуляції студентів, який на різних етапах професійної підготовки характеризується специфічним змістом.

В емпіричному дослідженні виявлені та описані особливості саморегуляції студентів на різних етапах професійної підготовки. Встановлено, що специфіка саморегуляції студентів виражається в поступовому розвитку всіх ланок саморегуляції та у формуванні індивідуального стилю, причому обидва шляхи ведуть до досить високого

загального рівня саморегуляції. При цьому представникам кожного типу емоційності властивий певний стиль саморегуляції.

На основі узагальнення отриманих в ході теоретико-емпіричного дослідження даних складені характеристики стильових особливостей саморегуляції студентів з різними типами емоційності.

Ключові слова: процес саморегуляції, стиль саморегуляції, емоції, емоційність, тип емоційності.

Самотаева Э. А. Психологические особенности влияния эмоциональности на индивидуальный стиль саморегуляции студентов. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата психологических наук по специальности 19.00.01. – общая психология, история психологии. – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К.Д.Ушинского». – Одеса, 2010.

Диссертация посвящена изучению стилевых особенностей саморегуляции студентов с различными характеристиками эмоциональности и на различных этапах их профессиональной подготовки.

Проведен теоретический анализ сущностных характеристик саморегуляции целенаправленной активности личности, структуры процесса саморегуляции, его индивидуально-стилевых особенностей и участия в нем эмоций и эмоциональности как целостного интегрального образования личности. Эмоциональность рассматривается как формообразующий фактор индивидуального стиля саморегуляции студентов, который на разных этапах профессиональной подготовки характеризуется специфическим содержанием.

В эмпирическом исследовании выявлены и описаны особенности саморегуляции студентов на различных этапах профессиональной подготовки, выявлены наиболее характерные взаимосвязи саморегуляции с динамическими и качественными характеристиками эмоциональности, установлена взаимосвязь эмоциональности и саморегуляции с широким спектром свойств личности и некоторыми ее психофизиологическими свойствами. Определены стилевые особенности саморегуляции целенаправленной активности у лиц, отличающихся типом эмоциональности.

Установлено, что специфика саморегуляции студентов выражается в постепенном развитии всех звеньев саморегуляции или в формировании индивидуального стиля, причем оба пути приводят к достаточно высокому общему уровню саморегуляции. Отмечается, что наиболее тесным образом с саморегуляцией связаны качественные характеристики эмоциональности, при

этом представителям каждого типа эмоциональности свойственен определенный стиль саморегуляции целенаправленной активности. Сочетание доминирующих эмоций радости и страха способствует формированию наиболее приближающегося к гармоничному стилю саморегуляции, сочетание доминирующих негативных эмоций - к низкой выраженности многих звеньев саморегуляции и к низкому уровню саморегуляции в целом, а сочетание доминирующих позитивных и негативных эмоций (кроме страха) способствует формированию определенных стилей саморегуляции за счет компенсации слабо выраженных звеньев сильно выраженными.

На основе обобщения полученных в ходе теоретико-эмпирического исследования данных составлены характеристики стилевых особенностей саморегуляции испытуемых с различными типами эмоциональности.

Ключевые слова: процесс саморегуляции, стиль саморегуляции, эмоции, эмоциональность, тип эмоциональности.

E.O. Samotayeva. Psychological peculiarities of the influence of emotionality on the individual style of self-regulation of students. – Manuscript.

The theses for getting a scientific degree of the candidate of psychological science on the specialization 19.00.01 – general psychology, history of psychology. – State educational establishment “South –Ukrainian national pedagogical university named after K.D. Ushinskiy”. – Odessa, 2010.

The theses concern studying of the style peculiarities of self-regulation of students having different characteristics of emotionality and on different levels of their professional training.

The theoretical analysis of intrinsic characteristics of self-regulation of the activity of a personality, the structure of self-regulation process, the individual style peculiarities how emotions and emotionality as the whole integral formation of a personality participate in it has been made. Emotionality is examined, as a shape-generating factor of individual style of self-regulation of students, which on the different levels of professional training is characterized specific maintenance.

The peculiarities of self-regulation levels of the professional training have been revealed and described in the empirical research. It has been concluded that the specific of self-regulation of students is expressed in gradual development of all links of self-regulation or in formation of an individual style so both ways lead to high enough level of self-regulation. Each type of emotionality has a definite style of self-regulation.

On the basis of the qualitative analysis of the results of the emperic research the characteristics of style peculiarities of self-regulation of students with different types of emotionality have been completed.

Key words: a process of self-regulation, the style of self-regulation, emotions, emotionality, type of emotionality.